

Füzi László

Egy nap leírása

1.

Szeretnék egyszer hosszabban írni Esterházy Péterről.

A találkozásainkról, de még inkább arról, amit felszabadított bennem, arról, hogy miképpen hatott az íráshoz való viszonyomra. Régen még gondolkodtam azon, melyik a fontosabb, a szellemi kapcsolat, az, ahogyan valaki az írásaival hatni tud a másik emberre, vagy a személyes találkozások élménye, az egymáshoz való kötődés ereje.

Régen a művek, gondolatok hatását helyeztem volna a lista élére, ma azt mondom, mindkettő fontos.

Az élet a mű, a mű az élet megismerését segítheti, mondom ma.

Ebben a kettős törésben kellene írnom Esterházy Péterről, mondom.

Ezt a megírandó írást régóta formálom magamban, Esterházy Péter halála az írás egyik szálát vetette elő velem.

2.

Kettőezer-hatban történt az, amit most elmesélek.

Abban az évben is április végén rendezték meg a Könyvfesztivált, akkor még a Gesztenyés kertben, a Kongresszusi Központban. Az előcsarnokban, mint mindig, hatalmas volt a tömeg, könyvespultok voltak ott, az írók dedikáltak, beszélgettek az olvasóikkal, ráadásul közlekedésre is szolgált ez a tér. Az egyik hosszanti folyosón Ajtmatov dedikált, ezért is sodródtam arra, húsz évvel a Frunzéban történt találkozásunk után szerettem volna látni, legalább egy pillantás erejéig.

Az előcsarnokot megtöltő tömegben ott állt Esterházy Péter is, a távolból jelezte, hogy beszélni szeretne velem. Amikor közelebb kerültünk egymáshoz, akkor mondta, hogy el kellene mennünk Szegedre, hiányzik neki az „Öreg” hangja. (Esterházy Péter: *„Az történt, hogy Elbeszélő Én egy szép nap véletlenül és váratlanul újra látta a tévében azt a filmet, ahol a Tanár Úr a diktatúra alatti, általi megfigyeltségéről beszélt. És ahogy Elbeszélő Én újra hallotta ezt a komoly, higgadt, derűs, de drámai hangot, ahogy valaki a saját sorsáról szól, a távolságtartásnak és a közeltartásnak ritka együttállásában, a racionális megértés igényével és korlátainak ismeretével – akkor olyan vágy fogta el látni ezt az embert, hogy akár egy regényhős, hangosan felkiáltott. Egyedül volt épp a házban, ilyenkor egy kiáltás még hangosabb, még nagyobb. Mert már rég nem*

látta, régebben rendszeresen találkoztak nyaranta, de ezek azután elmaradtak. A már említett bástyázás miatt Elbeszélő Én meglehetősen, mondjuk így, merev életet élt, így minden bizonnyal ez a kiáltás is megmaradt volna a reménytelen szerelmesek önsajnálataiba húzódo – na, most hogyan tovább?, nehéz mondatokat vázlatosan végigvinni, nehéz vázlatosan a vázlatról írni, szóval hosszan hangzott volna ugyan a kiáltás a szív önsajnálati kamrájában, de azután bizony (bizony) elcsöndesült volna. Azonban. Ugyancsak véletlenül, mely véletlenség habitusáról máshol már szoltunk, így itt, most, fájdalom, nem, másnap Elbeszélő Én összefutott a jó (eposz állandó jelző) Füzi főszerkesztő úrral, ki, ellentétben Elbeszélő Énnel, Ilia-tanítvány volt, ... és Elbeszélő Én lelkesen mesélni kezdte az előző napi Ilia-élményét (a kiáltásról természetesen szemérmesen hallgatott), és hogy mennyire hiányzik neki mondott ember, és hogy – csicseregte szokása szerint a levegőbe – milyen jó lenne találkozni veled, hogy tulajdonképpen le kéne menni hozzá látogatába. Tulajdonképpen.”)

Az „Öreg”, ahogy E. P. írása is jelzi, Ilia Mihály tanár úr lett volna, a magunk körében soha nem használtuk vele kapcsolatban ezt a kifejezést, régebben Mesterként említettük egymás között, Zalán Tibor nevezte először így, később, egymás között is, a keresztnévén neveztük meg.

3.

Nehéz egy hét következett, mondanám, lehet, hogy több is volt annál, de én egy hétnek éltem meg, noha a dátumok összevetése után már biztosan tudom, hogy kettő volt, próbáltam Pétert elérni, de az e-mailekre nem válaszolt, a telefon nem vette fel. Valahogy üzenetet hagytam neki, talán e-mailben, hogy mikor lenne jó a szegedi látogatás, válasz is érkezhett, hogy keres majd, különben nem vártam volna a hívását.

Aztán hívott, pénteken este, közelebb a tíz órához, mint a kilenchez, hogy holnap jönnek majd. Elindulnak, nem mondta, hogy kivel, de jönnek. Elmagyaráztam, hol és melyik irányba fordulva találnak meg bennünket, miután letértek az autópályáról, azt is mondtam biztosan, hogy várjuk őket. Én is felkészültem a másnapra, Bahget Iskander barátomat kértem meg, hogy legyen velünk, fotókra, fotózásra akkor nem gondoltam, Iskandert mások iránti érdeklődése, nyitottsága miatt kértem erre az útra.

4.

Péterék jöttek is másnap. Jankovics József kísérté (Esterházy Péter: „*Annak kidolgozása, hogy miként jó a képbe Jankovics úr, és lírai kísérlet arról, ki ő; vidám portrévázlat fekete-fehérben*”), Jóskát régóta ismertem, a szó legszorosabb értelmében nem volt Ilia-tanítvány, de mégis az, s tudjuk jól, az Ilia-tanítványok...

Péterék jöttek, mondom, de mielőtt jöttek volna, a telefon szólalt meg, itt vagyunk a centrumban, mondta, s ott pontosan hol, kérdeztem, mire a válasz, valójában Kiskunfélegyházán. Azt kértem, hogy jöjjenek vissza az autópályán, s a kijárat melletti áruház parkolójában várjanak ránk. Mire odaértünk, újra jött a telefon, a rendőrség mellett vagyunk, mondta, de már Kecskeméten, végül oda

mentünk értük, úgy jöttünk haza, hozzánk. (Esterházy Péter: *„Annak kidolgozása, hogy miként jut le ő és Elbeszélő Én Kecskemétre, noha Füzi úr ezt pontosan elmagyarázta nekik.”*)

Amikor beszélgetni kezdtünk, egyből megértettem az ide-oda kavargásuk okát, Péter teljesen laza volt, kilépett a munkájából, a gondjaiból, ezt a napot a beszélgetéseknek, az együttléteknak szánta. Otthon nálunk a szokásos beszélgetés, a könyvespolcok csöndes áttekintése, a könyveidről megmondom, ki vagy, mosolygott, neked is több könyved van, mint amennyit el tudsz majd olvasni, mondta, kínáltuk is őket a piacról hozott ezzel-azzal, sajnáltam, hogy nem tudtam megmutatni Péternek a kecskeméti piacot, tudtam, hogy jól érezte volna magát ott, pedig sült vért és rántott malacfület akkor még nem készítettek reggelire. Iskander közben már dolgozott, készültek a képek, előttem az egyik kép, állunk a teraszon, Ági, Peti, Jankovics Jóska, Péter s én.

Arról beszélgettünk, hogy a pincénkbe feljött a víz.

A képen máig ott a sok szakértelemtől áthatott arc, úgy tettünk, mintha tudtuk volna, hogy mit kell tennünk azért, hogy a pincénkbe ne jöjjön fel többet a víz, vagy legalábbis gondolkoztunk ezen, mondom.

Aztán a Cifrapalotába mentünk, Iskander kiállítását néztük meg. A véletlen úgy hozta, a Cifrapalota dísztermében éppen akkor rendezték meg Iskander kiállítását, ezt terveztem, egyedül ezt kecskeméti programnak, hogy aztán mehessünk tovább Szegedre. Pétert megdöbbenettette Iskander ezerkilencszázhetvenkilencben Lakiteleken készített Illyés-portréjának ereje. Hosszú percekig állt a kép előtt, az egész Illyés-jelenség benne van, mondta.

Következett az Esterházy-portré, a képen E. P. a jobb kezével csavarja a haját, Péter a kép elé állt, ott, a kép előtt a bal kezével csavarta a haját, Iskander ezt is lefényképezte, E. P. így már mind a két kezével csavarja a haját, mondom.

Ez már játék volt, ez már a játék része volt, ahogyan valójában az egész napot a játék fogta össze, mondom.

Nem tartozott a játékhoz, hogy Péter a Tóth Menyhért-kiállítást is meg akarta nézni, meg is nézte, végig nagy érdeklődéssel.

5.

A játék miatt tettem fel a kérdést, a játék miatt, de, ismervé Péter pacal iránti elkötelezettségét, oka is volt a kérdésfeltevésnek, hol ebédeljünk, itt a városban, vagy Jakabszálláson, az út menti csárdában, kérdeztem, ott, ahol a rendelés után nem sokkal elkialtják az étel nevét, egy húsleves, egy marhapörkölt elkészült, s már menni is kell érte, hogy a pultnál átvegyük, s ahol a környék legjobb pacalját főzték akkor, mondom.

Természetesen Jakabszállásra mentünk pacalt enni, ettünk mást is, s még azokon túl is ettünk volna mást, hiszen az ilyen helyeken a brassóit is jól készíthetik, hallottam, ha nem kellett volna indulnunk Szegedre. (Esterházy Péter: *„Annak kidolgozása, hogy hol található Kecskemét és Szeged közt a legjobb pacalos hely, és megfordult-e ott Petőfi. Petőfi és a pacal. Mit evett Kossuth, gasztronómia és nemzeti függetlenség, de csak kutyafuttában.”*)

Ebéd után, még ott az út szélén mesélt egy Németországban, Günther Grass tiszteletére rendezett sokfogásos nagy vacsoráról, minden olyan volt ott, mint amilyennek lennie kell, de ez a pacal itt nagyon jó volt, mondta.

Azt, hogy mennyire volt jó a pacal, azt egy nehezen idézhető jelzővel érzékeltette.

Az úton csöndek és nagy beszélgetések.

Beszélgetések és csöndek, az egymással ismerkedés csöndjei.

Az egyik csönd után Péter hátrafordult Iskanderhez. Barátom, Párizsban él egy arab költő, Adonis, nagy költő, közel van a Nobel-díjhoz, nem tudom, hallottál-e róla, kérdezte. Iskander kivárt a válasszal, némi szünet után szólalt meg. Tavaly nézte meg a kertemet Hetényegyházán, mondta válaszként a kérdésre.

Erre ismét nagy csönd következett.

6.

Aztán Szeged, Tarján, Ilia tanár úr lakótelepi lakása. Előtte még, útközben tanolás, grófi zavaromban az előző vendégnek adtam a borraivalót, mondta Péter, amikor visszaült a kocsiba.

A Tanár úr mellett Balogh Tamás, a fiatal író-filológus várt bennünket, úgy látszik, mindenki párosával készült erre a napra. Elhelyezkedünk, keressük egymást, egymás társaságát, ebben a felállásban (leülésben) még soha nem voltunk együtt. (Balogh Tamás: *„Ilia Mihályon házikabát és szövetpapucs van, Elbeszélte Ő-n rövid ujjú kék farmering, hosszú szárú kék farmernadrág, a társaság többi tagja szintén alkalomhoz illő ruhát visel, Füzi Lászlón és Iskanderen is kék ing, Jankovics Józsefen végre vajszerű. A nagyszobában ülnek le, nyitott erkélyajtó mellett, mert – bár most nincs dohányos a látogatók között, ahogy időnként szokott lenni, cigisek, pipások, szivarosok, tubákosok és bagórágók – jó idő van. Elbeszélte Ő nem említi, hogy IM felesége, Júlia éppen nem volt otthon, kirándult, és azt sem, hogy Iskander dokumentált.”*)

Tamás felkészült ember, ismeri a beszélgetőtársak életútját, írásában Ilia tanár urat idézi: *„Ahogy az Esterházy által is idézett Ilia-mondás szól, alig tudok megtenni harminc vagy ötven kilométert, hogy nem találkozom tanítóányommal”,* majd kommentálja is az idézetet: *„Az utóbbi időkben az is kiderült, hogy ez az egykori besúgóira is igaz. Szegeden belül a besúgók közti táv max. 500 méter, s egyik-másik nem szégyelli magát újabb névre szóló dedikált verseskötetével »megajándékozni« IM-et.”*

7.

Lassan induló beszélgetés, aztán előjönnek a III/III-as történetek, előkerülnek a Tanár úrról készített jelentésekből összeállított dossziék, előkerülnek a Javított kiadás történetei. Tamással a háttérbe húzódunk, időnként szólok csak bele a beszélgetésbe, látom, hogy mindketten oldottak, valamiféle belső öröm tölti ki őket. (Balogh Tamás: *„A képen EP beszél, figyel, nevet, IM beszél, figyel, nevet, FL beszél, figyel, nevet, BT figyel. ... Kép-regény, by Iskander: Elbeszélte Ő felhúzza a szemöldökét, mutogat, nevet, bogoz. Előtte 2000 oldalnyi irat. Valaki már biztosan kitalálta: regény csakis kizárólag jelentésekből. Több nézőpont, több stílus, több nyelv, több helyes-*

írás. Olvas, gondterheltebben néz, közben egy másik – meglehet máskor készült képen – IM nevet, szemüvegét homlokára tolja, kissé előrehajol, térdeit összeszorítja, és combjain tartja a nagy dög dossziét, amely még mindig 2000 oldal, illetve már csak 1999, mert az első lap kézben van tartva, aztán a tekintet elborul, ajk lebillen, váll megröggyan.”; Esterházy Péter: „Annak leírása, ahogy ott ültek mondott személy lakótelepi lakásában, és nem történt semmi fontos, csak épp megtörtént, amit terveztek, és ettől úgy érezték, ennek pontos kidolgozása.”)

Aztán a búcsúzkodás. (Balogh Tamás: *Búcsúzaskor a krónikásnak még azt is sikerül megkérdeznie Elbeszélő-től, hogy miképp fordítana le egy német nyelvű levélen szereplő Desider v. Kosztolányi aláírást, és hogy akkor mi is a helyzet Heidi Klummal.*)

8.

Aztán az út vissza Kecskemétre: (Esterházy Péter: „A hazafelé autózás férfias egyszerűsége, csöndje és beszélgetése, szemben a lebukó nappal – ennek festői leírása. Mindezt észszerűen, ahogy kérve lett, amelyből aztán kibomlik a tanári tevékenység, az óriási levelezés és az életmű nélküli életmű elemző dicse. És egy jó utolsó mondat, esetleg belső idézet, az Ottlik-napot átírva Iliára: Az Iliá- napok jönnek-mennek, vannak.”)

Aztán a kérdések a bennünk élő nappal kapcsolatban. (Esterházy Péter: „Egy Iliá- nap az nem okvetlenül jó vagy boldog, az csak egy biztos pont.”)

Aztán az összefoglalás. A Péter által használt kifejezésekre, jó, boldog, és a Tamás által képhez helyezett Kosztolányi boldog, szomorú versére gondolva is mondom, jók, s boldogok voltunk azon a napon.

Jók, mert nem gondoltunk semmi gonoszra. Boldogok, mert a világot kizárva azt a napunkat egymásra figyelve éltük meg.

Annak a napnak a részesei közül mindenki így élte meg azt a napot, mondom.

(A fent leírt nap után röviddel Bíró-Balogh Tamás vetette fel, hogy írjuk le Esterházy Péter Kecskeméten át Szegedre vezető látogatásának történetét, a kis könyv képanyagát Bahget Iskander felvételei adták volna. Ez akkor és azóta sem történt meg, azonban az Ex Symposium 2007. 59. számában megjelent, Az Iliá-vázlat című rövid írásában Esterházy rögzítette annak a napnak a történetét. Az írás valójában vázlat, bevezetőjében a következőket olvashatjuk: „Elbeszélő Én, mostanában nem először, amiben nyilván szerepet játszik a múlt idő oly személytelen brutalitása, de az e-mail műfaja, mineműsége is: ha nem üstöllést válasszoljuk meg drótpostán érkezett, így amúgy is csak félig-meddig valóságosnak tekintett levelünket, és az »lecsúszik« valahogy (?) az oldalról, akkor mintegy szemünk elől vész, volt nincs, mintha nem is volna, elfeledkezett a vállalt feladatról, a leadási határidőről, és még azt a cédulát is elviesztette, amelyre, szokása szerint, első lendületből emlékeztető szavakat, és, ne kerteljünk, gondolatfoszlányokat jegyzett föl, ha hevenyészve is; így azután olyan helyzetbe került (most! most!), amilyenbe a legkevésbé sem kívánt, afféle kényszerhelyzetbe, s minthogy volt az életvezetéséről egy homályos és nagyravágyó képe, már-már víziója, az idők során (lásd fentebb) kialakultak a védekező reflexei, kialakult egy gyakorlat, hovatovább hatékony gyakorlat, amely lényegét tekintve egyszerű volt, őszinte és önző: nemekkel bástyázta körül magát, patetikusan szólva az íróasztalát, hogy azon aztán mindenféle igenek előállításán vackolódjék. A problémát most éppen az jelentette, hogy a legkevésbé sem akart nemet mondani, ellenkezőleg, és itt

következne Elbeszélő Én Ilia-szenvedélyének egyelőre még csupán általános ábrázolása, kitérve esetleg a hiúsági faktorra is, amely épp a mostani galibához vezetett, hogy tudniillik mindenképpen szeretett volna szerepelni az Ilia-számban; ennek emberi összetevői stb.; persze a társadalmiak is, mit jelent egy ilyen ember létezése az ország (haza a magasban) számára. Ezután következnek egy konkrét eset bemutatása, az ún. Füzi-kirándulás (egyres források szerint Füzi-Jankovics-kirándulás). Egyébként az egyes eseteket, sőt mondatokat, akár a filmzene (mely ápol s eltakar), az időben folyamatosan érkező, tér által nem korlátozott, ezerszer megénekelte és ezeregyszer is csodálattal említendő Ilia-levélkének csöndes, tavaszias esője fogná össze. Hm.”*

Bíró-Balogh Tamás író, irodalomtörténész, aki 2006-ban még Balogh Tamás néven publikált, ehhez a vázlatához fűzte hozzá a maga kiegészítését, írása az Irodalmi Jelenben jelent meg.**)

* Esterházy Péter: *Az Ilia-vázlat*. Ex Symposion, 2007. 59. sz., 48–49.

** Bíró-Balogh Tamás: *Az Ilia-nap, avagy az Esterházy-délután*. Irodalmi Jelen, 2008. febr., 6.